

literatuur

misschien had ik dienst moeten
nemen
in een of ander geheim leger
en bewijzen dat achter mijn taal
nog daden schuilden
(...)

Na zijn „gestotter / over chemische rivieren / napalmdropjes / grijs gepeste negers / en vermoorde zeehondjes” (p. 17) kwam de weemoed over hem, het Grote Verdriet, de Welt-schmerz. Het verdriet om het verglijden van de tijd, de lichamelijke aftakeling, het ouder worden, de vergankelijkheid („er zijn wouden die geen herfst verdragen”, p. 9), verdriet om „een steeds minder te betreden wereld” (p. 35), maar vooral verdriet om de onvermijdelijke teeloopgang van een overmoedige liefde. Dit laatste loopt als een droeve draad door de zes cycli van de bundel, die in zijn structuur de gang der seizoenen volgt. Liefde wordt belaagd door het ouder wordend lichaam, door de tijd, de moeilijk te aanvaarden sterfelijkheid (p. 29):

(...)
weet dat
wat de tijd ook vermag
zolang je
schijnbaar onuitputtelijk
ligt dat elke morgen mijn li-
chaam verjongt
ik over de aanvaarding der Ster-
felijkheid
nooit tot een vergelijk zal ko-
men.

Maar liefde wordt ook bedreigd en belaagd door de leugen, het verwijt, het verraad, tot onherroepelijk het afscheid zich meldt en het grote verdriet zich aan de dichter openbaart. Hem rest alleen de herinnering, het verlangen, het heimwee, de angst, de eenzaamheid, de weerzin, de gedachte aan de dood (p. 41):
in de gevangenschap van onze
verwondering

groeide
de oorspronkelijke droom
tot een bedreiging
zoals de bomen elkaar niets
verschuldigd

tenzij schaduw
waren wij de laatsten
om de onbeduidende maden te
vermoeden
veilig
onder de onderduikende kleuren
van de hemel
verborg de nachtblindheid
karnets vol dood
(...)

De bundel bevat enkele heel gave en blijvende (liefdes)gedichten, maar naar mijn gevoel ook te veel variaties op één zelfde thema. Heel mooi vind ik bijv.:

een zomer die meer was dan een
zomer is voorbij
de dorsmachines
ook zij die waisten, want wat
danste niet?
wachten op de roest
een zee die meer was dan een
zee
kan haar zwemmers niet verge-
ten
laat staan hun lach vergeven
nu zij koud en hardvochtig
moet toezien hoe alles afknapt
en breekt
onder het komende ijs
een lach die meer was dan een
lach
geraakt binnensmonds
de tel kwijt over zijn verdriet
jonger dan de eerste nachtvorst
hoe het verder moet met de sei-
zoenen
durf ik niemand te vragen.

Eddy van Vliet is iemand die het poëtisch métier verstaat, zijn vers veelal vakkundig opbouwt met een broze, vaak verfijnde metaforiek, die wel eens reminiscenties oproept aan het werk van Paul Snoek en terloops ook Lucebert. Zijn gedichten zijn

minder emotioneel geladen dan die van Jotie T'Hooft, vertonen een soms verstilde weemoed en een tedere charme door het sprankje ironie dat heel even in de regels opglanst. Toch beschouw ik deze bundel niet als Van Vliets beste werk, al staan er, zoals gezegd, prachtige gedichten in. Dat hij in Nederland met de Jan Campertprijs 1975 werd bekroond, wil ik geenszins betwisten, ook al heeft het, naar mijn gevoel, allicht iets met het modefenomeen van de neo-romantiek te maken. Lionel Deflo

Jotie T'Hooft, *Schreeuwlandschap*, Manteau, Brussel/Den Haag, 1975, 48 bladzijden.

Eddy van Vliet, *Het Grote Verdriet*, Nijgh & Van Ditmar, Den Haag, 1974, 84 blz.

De mens achter de literatuur.

Op zekere dag komt Slauerhoff binnen wanneer er door Dr. Keizer een cursus operatieve chirurgie gegeven wordt. Keizer kijkt op en zegt „zo, dichterkoning”, waarop Slauerhoff repliceert met „hm, kadaverkeizer”.

Dit verhaal, verteld door Vestdijk in *Gestalten tegenover mij* (pas herdrukt), vind ik nog steeds het meest amusante uit de Nederlandse literatuur. Niettemin kan de volgende anekdote er zeker mee wedijveren: Ter Braak en Du Perron waren in de slaapkamer van de laatste 's morgens in een discussie over Nietzsche gewikkeld, toen het ontbijt, een bord pap, werd binnengebracht. Steeds doorpratend pakte Eddy du Perron het bord aan en proefde. De pap was blijkbaar niet naar zijn smaak. Hij werd boos en smees het bord met inhoud achter zijn bed tegen de muur, terwijl Ter Braak verbijsterd de langzaam naar beneden druipende troep nakeek.

Beide amusante verhalen ontbreken in het nieuwe boek *Zachtjes knetteren de letteren*, een uitgebreide verzameling anekdoten, samengesteld door Jeroen Brouwers. Het is niettemin een uiterst komisch boek geworden, waarin de meeste bekende verhalen van grappige voorvallen uit het nederlandstalige schrijverswereldje opgenomen zijn. Natuurlijk is het bijna altijd mogelijk bij bloemlezingen kritiek op de keuze uit te oefenen, al was het alleen maar omdat een keuze een sterk subjectieve faktor impliceert en de één nu eenmaal meer kan lachen om een bepaalde anekdote dan de ander. In ieder geval is het minste dat je van deze verzameling kunt zeggen dat Brouwers zo objectief mogelijk te werk is gegaan. Dat geldt meer voor de Nederlandse dan voor de Belgische schrijvers; de anekdotes over Timmermans, Claes, Van de Woestijne, Teirlinck, Elsschot en Boon zijn zeker niet de sterkste van het boek. Sommige zijn uitgesproken saai, flauw en weinig humoristisch. Meerdere keren wordt er gewoon een gebeurtenis verteld zonder dat er sprake is van humor: Annie Salomons draagt enige gedichten van Karel van de Woestijne voor en bij een bepaald gedicht was ze ineens het woord aan het slot kwijt: „Ik kijk hem aan; hij had een gebaar van: „Hoe zou ik dat weten?”. Ik voegde toen maar een passend adjectief in en hij knikte, dat het goed was. Hij was een van de weinige dichters, die zijn eigen verzen niet kende” (p. 62). Daar staan betere tegenover: „Ernest Claes vertelt dat zijn boek *De Witte* nu ook in het Hebreeuws is vertaald. Antwoordt Boon: «Dat is mooi, nu kan Onze Lieve Heer het ook lezen»” (p. 191).

Wat de (Noord-)nederlandse schrijvers betreft: Brouwers heeft daar de zwaartepunten gelegd waar zij horen: Van Deyssel en Roland Holst in de meest kolderieke situaties. Bij het samenstellen van anekdoten over deze schrijvers heeft Brouwers meer recht gedaan aan het wezen van de anekdote, nl. dat die humor impliceert. Een interviewer vertelt dat Reve net katholiek geworden is. Holst: „Dat heeft hij ongetwijfeld alleen gedaan om God in opspraak te brengen” (p. 94). Ander voorbeeld: iemand vraagt „Bent u de dichter A. Roland Holst?”. Holst repliceert: „Altijd nog, maar het begint me wel dik te vervelen.”

Over Van Deyssel is een soortgelijk voorval bekend. Hij zit in een restaurant te eten als de ober hem een briefje komt brengen met de vraag: „Mogen wij weten of U de schrijver Lodewijk van Deyssel zijt?” Thijm schrijft eronder: „Nee, dat moogt gij niet weten”. Overigens grenzen bepaalde gebeurtenissen rond Van Deyssel aan het waanzinnige voor de mens van nu - en dat beperkt zich niet tot hem alleen, het geldt voor de hele groep rond Tachtig. Sommige gebeurtenissen houdt je niet voor mogelijk, zoals deze (die voor mij altans eerder tragisch dan amusant is): Piet Tideman had Kloos en Boeken te logeren. „Op een avond had zijn grote hond Kloos aangevallen, maar niet gebeten. Tideman ging daarop met zijn hond de kamer uit en kwam kort daarna alleen weer binnen... Hij had hem doodgeschoten. Hij had dat als plicht gevoeld, zeide hij; Kloos was zijn vriend en de hond had hem zonder reden aangevallen” (p. 14). In vergelijking met de ruimte die Tachtig inneemt valt die voor de Forumgroep nogal tegen. Van Deyssel

kan bijv. bogen op 25 anekdoten, terwijl er over Slauerhoff maar 8 in staan, over Menno ter Braak 2 en een schilderachtige figuur als Du Perron moet het met 3 stellen. En ook de Vijftigers komen er bekaaid af.

Het probleem met dit soort uitgaven is de waarde die men eraan moet hechten. Aan de ene kant zegt het niets over de literatuur zelf (zodat de ondertitel van het boek „Een eeuw Nederlandse literatuurgeschiedenis in anekdoten” in strikte en in ruime zin onzinnig is), aan de andere kant onthullen anekdotes over schrijvers iets over hen, dat van belang kan zijn voor wat zij geschreven hebben. Zo zijn de persoonlijke lotgevallen van Multatuli en Achterberg niet los te denken van hun werk. Toch beschouw ik die gevallen als uitzondering. Verder belicht een amusant voorval slechts een klein aspect van de persoon van de schrijver en als de relevantie van de algemeen menselijke kanten van een schrijver al problematisch is, dan is zo'n anekdote voor verder begrip vrijwel volstrekt waardeloos.

Het aantrekkelijke echter van dit soort verhalen is dat onze menselijke nieuwsgierigheid bevredigd wordt. Men kan binnendringen in de persoonlijke sfeer van hen die we kennen uit hun publieke geschriften; we dringen door - denken we - tot de mens achter het werk, we kunnen ze betrappen op ongeremde en onverantwoordelijke uitlatingen en gedragingen. We komen te weten dat een groot deel van de Nederlandstalige schrijvers regelmatig dronken is, niet van anderen vrouwen af kan blijven en waanzinnige praktikal jokes durft uit te halen. Dat interesseert ons kennelijk. Het drukt ons er met de neus op dat de

beeldende kunst

literatuur en de maker ervan midden in het leven staat en niet gereserveerd moet worden voor tekstanalyse alleen. Dit anekdotenboek van Brouwers appelleert aan gevoelens die we allemaal hebben, nl. meer willen weten van personen die in het openbaar van zich doen spreken, of de man in kwestie nu schrijver of politikus is. Het is niet zo dat ik deze gevoelens veroordeel, integendeel, in één ruk heb ik dit boek uitgelezen en mijn omgeving af en toe mee laten delen in de grappige verhalen. Maar dit verhindert me niet de beperkte waarde ervan te zien.

Carel Peeters schijnt enige tijd geleden gepleit te hebben voor een boek waarin „de vetste, de sappigste, de knapperigste, de exquis, de gemarineerde zacht beboterde en licht aangebrande biefstukanekdotes” zijn verzameld. Hij zal er zich wel een andere voorstelling van gemaakt hebben. Wat nu verschenen is verdient ook naar mijn mening Peeters' omschrijving niet, maar we mogen best tevreden zijn met dit forse boek. De bekendste anekdotes staan erin: Lucebert die een glas water boven zich omkeert tijdens het voorlezen van een gedicht; Lehmann die eerst de kolonel een kanon wil laten afschieten voordat hij een gedicht voordraagt; het verhaal van Bloems verlate aankomst in Groningen omdat er zoveel kroegen tussen Amsterdam en het hoge noorden zijn; de onbeschaamdheid van Jacob de Haan; de praktikal jokes van A. Marja, enz. enz. En al is het misschien niet de exquis, we mogen met deze verzameling best tevreden zijn.

Ruud Kraayeveld

Jeroen Brouwers, *Zachtjes knetteren de letteren. Literaire anekdotes*, Uitg. De Arbeiderspers, Amsterdam, 1975, Synopsi-reeks, 291 blz., f 27,50 (BF: 450).

Twee schilderijen uit 1517 en 1534 voor de Sint-Niklaaskerk te Veurne gerestaureerd.

In de Sint-Niklaaskerk te Veurne bevinden zich twee schilderijen uit de eerste helft van de 16e eeuw: een *Kalvarie* uit 1517 (1) en een drieluik met de *Geschiedenis van het Heilig Kruishout* uit 1534 (2). Naar aanleiding van hun restauratie werden beide werken op 18 juli 1975 officieel aan het publiek voorgesteld (3). Zij tronen voortaan op ereplaatsen vanwaar zij niet meer zo gemakkelijk in de vergeethoek zullen raken: de *Kalvarie* aan de eerste pijler in de linkerzijbeuk, de triptiek van het *Heilig Kruishout* boven op het oud hoofdaltaar.

Voor hun nieuwe presentatie kon geen gunstiger ogenblik gekozen worden. In het hartje van het Monumentenjaar 1975 verwijde Veurne in het traditioneel klimaat van de Boetprocessie, waarvan het feestelijk kleed vanouds wedijvert met dat van het kruis, een tweespalt waarop de twee voorheen verwaarloosde kunststukken hun eigen antwoord geven. Nog om een andere reden, een wetenschappelijke, kwam de plechtigheid op het juiste tijdstip. De getaande kennis over de twee schilderijen is nieuw leven ingeblazen door enkele recente studies die zowel het algemeen cultureel als het kunsthistorisch tijdsbeeld helpen reconstrueren. Er is een anastatische herdruk verschenen van de zeldzaam geworden *Geschiedenis der Stad en Kastelnij van Veurne*, de nog altijd rijke bron uit 1875 van het driemanschap Frans De Potter, Edmond Ronse en Pieter Borre (4). Voortaan beschikt men tevens over de basisgeschiedenis van de abdij van

Sint-Niklaas te Veurne, samengebracht door Dr. Nicolas Huyghebaert, benediktijnermonnik van Zevenkerken. Zij opent het derde deel van zijn onvolprezen *Monasticon Belge* over West-Vlaanderen, en verschaft zowel de bijgewerkte bibliografie als talrijke voorheen verspreide gegevens die de konjunktie van het leven binnen de abdij met gebeurtenissen in de stad zelf helpen verduidelijken (5). Tenslotte brengen twee onlangs verschenen tijdschriftartikelen op elk van beide kunstwerken een vernieuwende visie (6).

De twee gerestaureerde schilderijen verplaatsen ons, met een tijdsverschil van nauwelijks zeventien jaar, naar het tijdvak van Keizer Karel V. Dit samentreffen is even het belichten waard.

Nog vóór in 1517 het eerste stuk, de *Kalvarie*, als gerechtigheids-tafel tot stand komt, hebben Erasmus met *De Lof der Zotheid* en zijn Engelse vriend Thomas More met *Utopia* voor de intellectuelen van hun tijd een maatschappij-kritische visie formuleerd die hun humanisme blijvend zou tekenen. Maarten Luther, van zijn kant, heeft op 31 oktober 1517, aan de poort van de slotkerk te Wittenberg, zijn 95 in het Latijn geschreven stellingen gespijkerd om het misbruik van de aflatenhandel te brandmerken. Datzelfde jaar levert Karel V aan Spaanse ondernemers op zoek naar goedkope gastarbeiders de eerste vergunning af om neger-slaven uit Afrika naar Amerika te verschepen. In zijn geboorteland worden de steden, nog niet ontstegen aan hun middeleeuws vrijheidskompleks, gekonfronteerd met talrijke politieke en socio-economische problemen. Veurne-Ambracht zelf blijft bijvoorbeeld alderminst verschoond van dat der landsverdediging. Voor het re-